

GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMI SONRASI TÜRKİYE’DE İKİZ AÇIKLAR HİPOTEZİ: AMPİRİK BİR UYGULAMA *

Sema YAŞAR**

Savaş ERDOĞAN***

ÖZET

Bir ekonominin yatırım ve tasarrufları arasındaki fark cari açık olarak ifade edilmekte iken, kamu harcamalarının kamu gelirlerini aşması sonucu oluşan fark ise bütçe açığı olarak ifade edilmektedir. Bu iki açığın kapatılması ülkeler için temel makroekonomik hedeflerden olmaktadır. İkiz açıklar hipotezi, bütçe açığı ile cari işlem açığı arasında pozitif yönlü bir ilişkinin var olduğunu ileri sürmektedir. Geleneksel Keynesyen Görüş iki açık arasında ilişki olduğunu kabul ederken, Ricardocu Eşdeğerlik Hipotezi bütçe açıkları ile cari işlem açıkları arasında bir ilişkinin olmadığını iddia etmektedir. Bu çalışmada ikiz açıklar hipotezinin Türkiye ekonomisi için geçerliliği araştırılmıştır. 2003-2013 yılları arasında üçer aylık veriler kullanılmış, Eviews programında ekonometrik analizler yapılmıştır. Yapılan analizler bütçe dengesi ile cari işlemler dengesinin birbiriyle bağlantılı olmadığını göstermiştir. Yapılan Granger nedensellik testi sonuçlarına göre bütçe açıkları ile cari işlemler açıkları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu sonuç Ricardocu eşdeğerlik hipotezini desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Bütçe Açığı, Cari İşlemler Açığı, İkiz Açıklar Hipotezi, Granger Nedensellik Testi

JEL Kodu:F32, H62

* Bu çalışma “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Sonrası Türkiye’de İkiz Açıklar Hipotezi: Ampirik Bir Uygulama”

adlı yüksek lisans tezinin özetidir.

**Doktora Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı

***Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

**AFTER THE PROGRAMME FOR TRANSITION TO A STRONG ECONOMY
TWIN DEFICITS HYPOTHESIS IN TURKEY: AN EMPIRICAL APPLICATION
ABSTRACT**

While deficit between investments and savings is represented as current account, deficit between government expenditure and government income is represented as budget deficit. Meeting this deficits is one of the main macro economics targets. The twin deficits hypothesis suggests that there is a positive relation between the budget and current account deficit. The Keynesian-traditional proposition claim that budget deficits led to current account deficits. On the other hand, the Ricardian equivalence hypothesis claim that there is no any relationship between the budget deficits and current account deficits. In this study, validity for Turkey economics twin deficit hypothesis has been ascertained. Quarterly datas period of 2003-2013 have been used. Econometric analyzes have been done by Eviews programme. Analysis conducted show that, budget deficits and current account deficits aren't cointegrated in the Turkish case for the study period. According to the Granger causality test a relation from the budget deficits towards the current account deficits wasn't found. The evidence seems to support the Ricardian Equivalence Hypothesis.

Keywords: Budget Deficit, Current Account Deficit, Twin Deficits Hypothesis, Granger Causality Test

JEL Code:F32, H62

1.GİRİŞ

İkiz açıklar hipotezi, bütçe açıkları ile cari açıklar arasında bir ilişki olduğunu ileri süren bir olgudur. Bu iki argüman arasındaki nedensellik ilişkisinin olup olmadığını, varsa nedenselliğin yönünü araştırmak büyük önem taşımaktadır. Dışa açık ekonomilerin ekonomi politikalarında ikiz açıklar hipotezinin varlığı ve bütçe açıkları ile cari açıklar arasındaki etkileşimin pozitif yönde olması belirleyici olmaktadır (Papadogonas ve Stournaras, 2006: 595).

1980'lerde ABD ekonomisinde yaşanan gelişmeler üzerine, stagflasyon krizini aşabilmek amacıyla Başkan Reagan tarafından hayata geçirilen arz-yanlı iktisadi politikalar gereği, kamu kesiminin ekonomik faaliyetler içerisindeki etkinliğinin azaltılması için kamu harcamalarının disipline edilmesi ve vergilerde indirimle gidilerek üretimin teşvik edilmesi hedeflenmiştir. Ancak özellikle savunma giderleri alanında tasarruf edilememesine bağlı olarak kamu harcamaları artış eğilimini devam ettirmiş ve özel sektöre sağlanan vergi indirimleri de kamu gelirlerinin beklenilenin çok üzerinde düşüş göstermesine neden olmuştur (Mucuk ve Karaçor, 2010: 96).

ABD ekonomisinin vergi indirimine gitmesi neticesinde kamu harcamalarının azalan vergilere oranla yüksek seyretmesi, kamu

bütçelerinde ciddi açıklar oluşmasına sebep olmuştur. Diğer taraftan Japonya, Kore, Tayvan gibi Uzakdoğu ülkelerinin elektronik alanında ABD'ye rakip olmaları, Avrupa ülkelerinin ikinci dünya savaşı sonrası güç kazanmaya başlaması gibi nedenler ABD'nin dış ticaretteki üstünlüğünü kırmıştır. Bu durum, ABD ekonomisinde mevcut bütçe açıklarının yanında bir de yüksek cari işlemler açıklarının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Feldstein, 1992: 3).

Bütçe açıkları ve cari işlemler açıkları arasında nedensel bir bağlantının bulunduğunu ifade eden ikiz açıklar hipotezine ilişkin iktisadi yaklaşımlar; Geleneksel Keynesyen Yaklaşım, Ricardocu Eşdeğerlik Hipotezi ve Parasalcı Yaklaşım olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

Keynesyen Yaklaşım bütçe açıkları ve cari işlemler açıkları arasında pozitif bir ilişki olduğunu savunur. İkiz açıklar hipotezinde ilişkinin yönü bütçe açıklarından cari işlemler açıklarına doğrudur ve bütçe açıkları cari işlemler açıklarının açıkça sebebi olarak kabul edilmektedir (Alkswani, 2000: 4).

Ricardocu Eşdeğerlik Hipotezine göre; bütçe açığı ile cari işlemler açığı arasında herhangi bir ilişki yoktur. Diğer bir ifadeyle bu iki açık birbirinden bağımsızdır ve birbirini etkilememektedir. Ricardocu Eşdeğerlik Hipotezi; veri bir bütçe açığının kapatılmasında vergilere veya iç borçlanmaya başvurmanın yurt içi tasarruflar üzerinde herhangi bir etki meydana getirmeyeceğini ileri sürmektedir (Bilgili ve Bilgili, 1998: 9).

Parasalcı Yaklaşım Geleneksel Keynesyen Yaklaşımında olduğu gibi bütçe açıkları ile cari işlemler açıkları arasında pozitif yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu ve bu ilişkinin bütçe açıklarından cari işlemler açıklarına doğru olduğunu ileri sürmektedir. Farklı olarak ödemeler bilançosundaki dengesizliğin para piyasasında gerçekleşen bir dengesizlik sebebiyle gerçekleştiğini öne sürer ve bu dengesizliğin kendiliğinden giderilebileceğini ifade eder.

2. TEORİ

Bütçe açığı ile cari işlemler açığı arasındaki ilişkinin teorik temelini milli gelir özdeşlikleri yansıtmaktadır (Ay, vd., 2004: 76):

$$MG = C + I + G + X - M = C + S + T \quad (1)$$

Bu eşitlik durumunda milli gelir akımına katkılar ile milli gelir akımından sızıntılar birbirine eşit olacaktır.

$$I + G + X = S + T + M \quad (2)$$

Burada C tüketim harcamalarını, I yatırım harcamalarını, G devletin mal ve hizmet alımlarını, X mal ve hizmet ihracatını, M mal ve hizmet ithalatını, S tasarrufları, T ise vergileri ifade etmektedir. (2) numaralı özdeşlikten hareketle, bütçe açığı ile cari açık arasındaki ilişkiyi şu şekilde belirtmek mümkündür:

$$X- M= (T- G) + (S- I) \quad (3)$$

$$TD= BD+ SD \quad (4)$$

Burada TD mal ve hizmet ihracatı ile ithalatı arasındaki farkı yansıtan cari işlemler açığını, BD kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasındaki farkı yansıtan bütçe açığını ve SD özel kesim tasarrufları ile yatırımları arasındaki farkı yansıtan tasarruf açığını temsil etmektedir (Ay, vd., 2004: 76).

(4) numaralı eşitlik cari işlemler ve bütçe açıkları arasındaki bağlantıyı araştırmak için teorik bir çerçeve sağlamaktadır. Eğer cari vergileme ve özel tasarruf açığının sabit olduğunu, yani değişmediğini varsayarsak, kamu harcamalarındaki geçici bir artış bütçe açığını yükseltecek ve o da toplam ulusal tasarrufları azaltarak cari işlemler hesabını etkileyecektir (Timur, 2005: 41).

3.LİTERATÜR

Bernheim (1988), Zietz ve Pemberton (1989), Bahmani- Oskooee (1989), Abell (1990), Rosenweig ve Tallman (1991), Bachman (1992) çalışmalarında ABD ekonomisi için, Vyshnyak (2000) Ukrayna ekonomisi için ve Eroğlu (1998), Kutlar ve Şimşek (2001), Akbostancı ve Tunç(2002), Ay vd. (2004) Türkiye ekonomisi için ikiz açıklar hipotezini incelemişlerdir ve çalışmalarının sonucunda her biri Geleneksel Keynesyen Yaklaşımı destekleyen sonuçlara ulaşmışlardır.

Bernheim (1988), ABD ve ABD'nin ticarete bulunduğu İngiltere, Kanada, Batı Almanya, Meksika ve Japonya ile arasındaki ilişkileri inceleyerek bütçe açığının dış ticaret açığına sebep olup olmadığını araştırmıştır. Bernheim çalışmasında 1960-1984 dönemine ait yıllık verilerle en küçük kareler (OLS) yöntemini kullanmıştır. Cari hesap fazlasını bağımlı değişken olarak ele alırken, bağımsız değişken olarak da devletin bütçe açıkları ile birlikte reel GSYİH büyüme değişkeninin cari ve gecikmeli değerlerini kullanmıştır ve Japonya hariç diğer ülkelerde bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasında bir ilişki tespit etmiştir.

Zietz ve Pemberton (1989), ABD ekonomisine ait üçer aylık ve mevsimsellikten arındırılmış verileri içeren dalgalı döviz kuru sisteminin

uygulandığı 1972:4-1987:2 dönemini incelemiştir. Modelde beş önemli denklem tanımlanmış ve bu denklemler iki kademeli en küçük kareler yöntemi kullanılarak tahmin edilmiştir. Yapılan analizin sonucunda üç önemli veriye ulaşılmıştır. Bunlardan ilki, ABD ekonomisinde 1980'lerde yaşanan ticaret açığının sadece makroekonomik etkenlerle açıklanamamasıdır. ABD'nin cari işlem açıklarında mikro iktisadi açıklamaların da önemli etken olduğu görülmüştür. İkincisi, bütçe açığının cari işlemler açıklarını yüksek faiz ve kur oranları vasıtasıyla değil, yurtiçi masnetme ve gelir aracılığıyla etkilemesidir. Sonuncusu ise, ABD'nin 1980'lerdeki cari işlemler açıklarının yurtdışı gelirdeki düşük oranlı artışlar tarafından etkilenmesidir. Fakat bu artışların payının büyük olduğu söylenemez.

Bahmani- Oskooee (1989), ABD ekonomisinde bütçe açıklarının cari işlemler açıkları üzerinde etkisinin olup olmadığını araştırmak amacıyla esnek döviz kurunun geçerli olduğu 1974:1-1984:4 dönemine ait üçer aylık verileri kullanarak OLS ve iki aşamalı en küçük kareler (2SLS) yöntemlerini kullanmıştır. Sonuç olarak, gerek kısa gerekse uzun dönemde ABD bütçe açıklarının cari işlemler açıklarını artırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Abell (1990), ABD'de bütçe açıkları ile cari işlemler açıkları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 1978-1985 dönemine ait aylık verileri kullanarak VAR modelini uygulamıştır. Bu modelde kullandığı değişkenler; para arzı, tüketici fiyat endeksi, federal bütçe açığı, hazine bonusu faiz oranları, dış ticaret hesabı, 101 ülke için hesaplanan ticaret ağırlıklı döviz kuru, reel kullanılabilir kişisel gelirden oluşmaktadır. Kurulan model sonrasında elde edilen bulgular ise bütçe açıklarının cari işlemler açıklarını doğrudan değil dolaylı olarak etkilediğini göstermektedir.

Rosenweig ve Tallman (1991), ABD ekonomisi için 1961-1989 dönemine ait üçer aylık verileri kullanarak bütçe açıklarındaki artışın doların değer kazanmasına neden olup olmayacağını ve bütçe açığının yüksek ticaret açıklarına yol açıp açmayacağını araştırmışlardır. Çalışmalarında GSMH'nin bir oranı olarak hesaplanan dış ticaret dengesi, reel döviz kuru, reel faiz oranı, GSMH'nin bir oranı olarak hesaplanan bütçe dengesi ve hükümet harcamalarından oluşan beş değişkenli bir VAR modeli kullanmışlardır. Bu modele göre Mundell-Fleming

yaklaşımıyla iç içe geçmiş ikiz açıklar hipotezinin ileri sürdüğü ilişkiler desteklenmiştir.

Bachman (1992), 1974-1988 dönemine ait üçer aylık veriler kullanarak yaptığı çalışmasında iki değişkenli VAR modelini kullanmıştır. Bu modelde yer alan değişkenler federal bütçe fazlası, yurtiçi yatırım, ABD'nin diğer ülkelere göre verimliliği ve risk primidir. Bachman yaptığı ampirik çalışmanın sonucunda, sadece federal bütçe fazlasının cari işlemler dengesini etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Diğer üç değişken cari işlemler açığının zamanla nasıl değiştiğini açıklayamamaktadır.

Eroğlu (1998), Türkiye'de bütçe açıkları ile cari işlemler açıkları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 1984-1994 dönemine ait yıllık verilerle eş-bütünleşme ve Granger nedensellik testi ile hata düzeltme modeli (ECM) yöntemlerini kullanarak konsolide bütçe açığı ve cari işlemler açığına ilişkin bir çalışma yapmıştır. Çalışmasının sonrasında ise konsolide bütçe açığı ile cari işlemler açığı arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Granger nedensellik testi bütçe açığının cari işlemler açığına neden olduğunu belirtmektedir.

Vyshnyak (2000), Ukrayna ekonomisinin 1995:1-1999:4 dönemine ait verileri ile koentegrasyon analizi ve Granger nedensellik testini uygulayarak bütçe dengesi ve cari işlemler dengesi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yapmış olduğu çalışmanın sonucunda ise, ikiz açıklar hipotezinin Ukrayna için desteklendiği sonucuna ulaşmıştır.

Kutlar ve Şimşek (2001), Türkiye'nin 1984:4-2000:2 dönemine ait üçer aylık verileri kullanarak bütçe açığı ve dış ticaret açığı değişkenleri ile iki değişkenli modeller çerçevesinde Geleneksel ve Ricardocu yaklaşımlar bakımından bütçe açığı ile dış ticaret açığı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yapmış oldukları ampirik analizin neticesinde bütçe açıkları ile dış ticaret açıkları arasında güçlü bir nedensellik ilişkisi bulunduğunu tespit etmişlerdir.

Akbostancı ve Tunç(2002), bütçe ve cari işlemler açığı arasındaki ilişkiyi 1987:1-2001:3 dönemi verileri ile ECM ve koentegrasyon analizlerini kullanarak Türkiye için test etmişlerdir. Modellerinde kullandıkları değişkenler şunlardır: GSYİH'nın bir yüzdesi olarak bütçe dengesi, GSYİH'nın bir yüzdesi olarak dış ticaret dengesi, GSYİH'nın bir yüzdesi olarak dar para arzı ve sanayi üretim endeksi. Uzun dönem için yaptıkları koentegrasyon ve kısa dönem için yaptıkları ECM

analizleri neticesinde bu iki açık arasında bir ilişkinin olduğunu doğrulamışlardır. Fakat koentegrasyon analizi ile bu ilişkinin yönü konusunda bir sonuca ulaşamazken, ECM neticesinde bütçe açığındaki kötüleşmenin cari işlemler açığında da kötüleşmeye neden olduğunu tespit etmişlerdir.

Ay vd. (2004), çalışmalarında bütçe ve cari işlem açıkları arasındaki nedensellik ilişkisini ve nedenselliğin yönünü Türkiye için araştırmışlardır. 1992-2003 dönemi aylık verileri ile Granger nedensellik testi ve regresyon analizini kullanarak bu araştırmayı yapmışlardır. Sonuç olarak ise ele alınan dönem itibari ile Türkiye’de bütçe ile cari işlem açıkları arasında ilişkinin bulunduğunu tespit etmişlerdir.

Evans (1988), Enders ve Lee (1990), Dewald ve Ulan (1990), Haug (1990) ABD ekonomisi için, Bilgili ve Bilgili (1998), Kuştepeli (2001) Türkiye ekonomisi için ve son olarak Kaufman, Scharler ve Winkler (2002) Avusturya ekonomisi için ikiz açıklar hipotezini incelemişlerdir. Çalışmalarının neticesinde ise bütçe açıkları ile cari işlemler açıkları arasında herhangi bir ilişkinin bulunmadığını ileri sürerek Ricardocu Eşdeğerlik Hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşmışlardır.

Evans (1988), ABD ekonomisi için bütçe açıkları ile cari işlemler açıkları arasındaki ilişkiyi incelemiştir Modelinde kullanmış olduğu değişkenler; reel faiz oranları, reel kamu harcamaları ve reel hükümet borçlarıdır. Çalışmasının sonucunda Ricardocu Eşdeğerlik Hipotezini destekler nitelikte sonuçlara ulaşmıştır. Yani bütçe açıkları ve cari işlemler açıkları arasında herhangi bir ilişkinin olmadığını tespit etmiştir.

Enders ve Lee (1990), ABD ekonomisine ait 1974:3-1987:1 dönemi verilerini kullanarak cari işlemler açığı ve bütçe açığı arasındaki ilişkiyi açıklamak amacıyla bir çalışma yapmışlardır. VAR tekniğini kullanarak yaptıkları çalışmalarında reel kamu borcu, reel faiz oranları, cari işlemler hesabı ve döviz kurları değişkenlerini kullanmışlardır. Çalışmalarının sonucunda incelemiş oldukları dönem dahilinde cari işlemler üzerinde reel kamu borçlarının etkileri nedeniyle Ricardocu Eşdeğerlik Hipotezi ile uyumsuz sonuçlar elde etmişlerdir.

Dewald ve Ulan (1990), ABD’de Birinci Dünya Savaşı sırasında oluşan büyük bütçe açıklarına rağmen cari işlemler açıklarının fazla vermesi üzerine bu iki açık arasındaki nedensellik ilişkisini incelemişlerdir. Çalışmalarında ABD ekonomisinin 1954-1987

dönemlerine ait yıllık verilerle regresyon analizi yaparak ikiz açıklar hipotezini araştırmışlardır. Reel bütçe açığı ve reel cari işlemler açığı da kullanmış oldukları değişkenlerdir. Çalışmalarının sonucunda ise bütçe açıkları ile cari işlemler açıkları arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Haug (1990), çalışmasında ABD ekonomisi için 1929-1985 dönemine ait reel yurtiçi gelir, reel kamu harcamaları, hazine bonolarına ilişkin reel faiz oranlarına ait yıllık veriler ile ADF (Augmented Dickey Fuller) testi, değişkenler arasında uzun dönemli ilişkileri incelemek için eş-bütünleşme testi ve değişkenler arasında nedensellik ilişkisini belirlemek amacıyla da Granger nedensellik testini kullanmıştır. Çalışmasının sonucunda ise değişkenler arasında anlamlı bir ilişki ve nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Bilgili ve Bilgili (1998), Türkiye, Singapur ve ABD için 1975-1993 dönemine ait verileri kullanarak bütçe açıkları ve cari işlemler açıkları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla regresyon analizi yapmışlardır. Bütçe açıkları, faiz oranları, döviz kuru, GSMH ve para arzı gibi değişkenleri açıklayıcı değişken olarak regresyon analizine dahil etmişlerdir. Her üç ülke için bu yaptıkları analizde bütçe açıkları ile cari işlemler açıkları arasında bir ilişki tespit etmemişlerdir.

Kaufman, Scharler ve Winkler (2002), Avusturya ekonomisi için 1976-1998 dönemine ilişkin üçer aylık veriler ile bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasındaki ilişkiyi hata düzeltme modeli (Vector Error Correction) ve cari işlem açığı ile sistemde yer alan değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkileri incelemek amacıyla maksimum olasılık (Maximum Likelihood) yöntemlerini kullanarak incelemişlerdir. Modellerindeki değişkenler; bütçe fazlası, cari işlemler dengesi, reel GSMH, sanayi üretim endeksi, kamu harcamaları, uzun dönem reel faiz oranları, emek verimliliği ve dış ticaret hadlerinden oluşmaktadır. Çalışmalarının sonucunda ise bütçe açıklarının cari işlem açıklarını etkilemediğini tespit etmişlerdir.

Kuştepelı (2001), çalışmasında 1975-1995 dönemine ait yıllık veriler ile Türkiye ekonomisi için Feldstein Zinciri Hipotezinin geçerliliğini eş-bütünleşme testleri ile incelemiştir. Fakat Feldstein Zinciri Hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşmamıştır. Çalışmasının sonucunda ulaştığı veriler Ricardocu Eşdeğerlik Hipotezini desteklemektedir.

Literatürde Geleneksel Keynesyen Yaklaşım ve Ricardocu Eşdeğerlik Hipotezinin dışında da bir takım çalışmalar yer almaktadır. . Bu çalışmaların bir kısmı bütçe açıkları ve cari işlemler açıkları arasındaki ilişkinin yönünün cari işlemler açıklarından bütçe açıklarına doğru olduğunu ileri sürerken bir kısmı da her iki açık arasında iki yönlü bir ilişkinin bulunduğunu iddia etmektedir. Darrat (1988), Yılmaz (1993), Islam (1998), Alkswani (2000), Zengin (2000), Kulkarni ve Erickson (2001), Ata ve Yücel (2003), Utkulu (2004) yaptıkları çalışmalarda bu tür sonuçlara ulaşmışlardır.

Darrat (1988), çalışmasında 1960:1-1984:4 dönemine ait üçer aylık verileri kullanarak çok değişkenli Granger Nedensellik testini uygulamıştır. Ticaret ve bütçe açığı denklemlerini sırası ile elde etmiş ve sıradan en küçük kareler yöntemini kullanarak tahmin etmiştir. Modelde kullanılan değişkenler şunlardır: Reel GSMH'nin yüzdesi olarak reel ticaret açıkları, ticaret ağırlıklı dolar döviz kuru, reel GSMH'nin yüzdesi olarak reel federal bütçe açığı, rezerv ihtiyacındaki değişmeye göre ayarlanan aylık parasal taban ortalamaları, üç aylık hazine bonusu faiz oranları, GSMH deflatörü, ticaret ağırlıklı dış reel gelir endeksi, reel GSMH, uzun dönem devlet tahvili faiz oranları, endüstriyel saat ücretleri. Darrat yaptığı çalışmasının neticesinde bütçe açığından ticaret açığına doğru bir nedensellik kanıtı bulduğu gibi, ticaret açığından bütçe açığına doğru da bir nedensellik bağı bulmuştur. Dolayısıyla çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Yılmaz (1993), Türkiye ekonomisinde ikiz açıklar hipotezini araştırmıştır. Çalışmasında 1987-1992 dönemi aylık verilerini kullanarak Granger Nedensellik ve çok yönlü OLS regresyon analizini uygulamıştır. Çalışmasının sonucunda ise bütçe açıklarının cari işlemler açıkları üzerinde doğrudan etkisinin olmadığını ancak reel faiz oranları ve reel döviz kurları üzerinden bir mekanizma yolu ile etkilediğini, bunun yanı sıra cari işlemler açıklarının bütçe açıklarını doğrudan etkilediğini tespit etmiştir.

Islam (1998), ikiz açıklar hipotezini Brezilya açısından ele almıştır. Çalışmasında 1973-1991 dönemi verilerini kullanarak bütçe açıkları ve cari işlemler açıkları arasındaki ilişkinin yönünü belirlemek amacıyla Granger Nedensellik testini uygulamıştır. Araştırmasının sonucunda ise bütçe açıkları ve cari işlemler açıkları arasında iki yönlü nedenselliğin bulunduğunu ortaya koymuştur.

Alkswani (2000), yaptığı çalışmada Suudi Arabistan ekonomisi için 1970-1999 dönemine ilişkin yıllık veriler kullanarak bütçe ile cari işlemler açığı arasındaki ilişkiyi hata düzeltme modeli, Johansen eş-bütünleşme ve iki değişkenli Granger nedensellik testi ile incelemiştir. Test sonuçlarına göre ise, bütçe açığı ile cari işlemler açığı arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu ve bu ilişkinin yönünün cari işlemler açıklarından bütçe açıklarına doğru olduğunu tespit etmiştir.

Zengin (2000), Türkiye ekonomisinin 1987:1-1998:1 dönemine ait üçer aylık verileri ile VAR yöntemini kullanarak bütçe açıklarının cari işlemler açıklarına neden olup olmadığını incelemiştir. Modelde kullanılan değişkenler; bütçe açığı, dış ticaret açığı, döviz kuru, enflasyon, para arzı, faiz oranı ve reel ulusal gelirdir. Yapılan çalışma bütçe açığının doğrudan cari işlemler açığını etkilemesinin yanı sıra dolaylı olarak da cari işlemler açıklarının etkisi altında olduğunu ortaya koymuştur.

Kulkarni ve Erickson (2001), Pakistan, Hindistan ve Meksika ekonomileri için 1969-1997 dönemini içeren bütçe açığı ve cari işlemler açığı değişkenlerini içeren yıllık verileri kullanarak Granger Nedensellik testi ile ikiz açıklar hipotezini incelemiştir. Çalışmalarının sonucunda her üç ülke için de farklı sonuçlara ulaşımlardır. Meksika'da söz konusu dönemde nedensellik ilişkisinin hem bütçe açıklarından ticaret açıklarına hem de ticaret açıklarından bütçe açıklarına doğru olduğunu tespit etmişlerdir. Hindistan'da bütçe açıklarının ticaret açıklarına neden olduğunu gösteren geleneksel yaklaşımı destekleyen sonuçlara ulaşımlardır. Son olarak Pakistan'da ise incelenen dönemde ticaret açıklarının bütçe açıklarına yol açtığını gösteren sonuçlara ulaşımlardır.

Ata ve Yücel (2003), bütçe ve cari işlemler arasındaki ilişkiyi 1975-2002 dönemine ait yıllık veriler ile Engle-Granger iki aşamalı eş-bütünleşme yöntemi ve Granger nedensellik testi ile Türkiye için incelemiştir. Yapmış oldukları çalışma neticesinde iki önemli bulguya ulaşımlardır. Bunlardan birincisi bütçe açıkları ile cari işlem açıkları arasında eş-bütünleşmenin olması nedeniyle uzun dönemli bir pozitif etkileşimin söz konusu olduğudur. İkincisi ise Granger nedensellik testi sonucunda bu etkileşimin yönünün birinci gecikme düzeyinde bütçe açıklarından cari işlem açıklarına doğru iken, üçüncü ve yedinci gecikme düzeyleri arasında cari işlemler açıklarından bütçe açıklarına doğru bir nedensellik ilişkisinin olmasıdır.

Utkulu (2004), Türkiye ekonomisinin 1950-2000 yıllarına ait bütçe dengesi ve cari işlemler dengesi arasındaki ilişkiyi durağanlık testi, eş-bütünleşme testi ve hata düzeltme modelini kullanarak araştırmıştır. Çalışmasının sonucunda söz konusu dönemde bütçe açıkları ve cari işlemler arasındaki ilişkinin çift yönlü nedenselliğe dayandığı sonucuna varmıştır

4. VERİ-EKONOMETRİK YÖNTEM VE BULGULAR

Bu çalışmada Türkiye için 2003-2013 dönemlerini kapsayan üçer aylık verilerle, bütçe dengesi ile cari işlemler dengesinin GSYİH içindeki payını ifade eden yüzde değerlerden yola çıkarak iki değişken arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. Bu veriler TCMB'nin Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden (EVDS) elde edilmiştir. Öncelikle çalışma kapsamında yer alan değişkenlerin durağan olup olmadığı ADF birim kök testi ile araştırılmıştır. Son olarak da değişkenler arasındaki nedensel ilişkiler Granger Nedensellik Testi yardımıyla test edilmiştir.

Birim kök testi için, öncelikle ADF regresyon eşitliğinde bağımlı değişkenlere ait gecikme yapısının belirlenmesi gerekmektedir. Gecikme uzunluğunun belirlenmesi için serilerin sıfır, bir, iki, üç, dört, beş ve altı gecikmeli değerleri ile oluşturulan ADF regresyon eşitliklerinden elde edilen Akaike Bilgi Kriteri (AIC) değerleri tespit edilmiştir. Bu değerlere ait sonuçlar, her değişken için Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Değişkenlere Ait Uygun Gecikme Değerlerinin Seçilmesi (AIC Değerleri)

Gecikme	0	1	2	3	4	5	6
Bütçe Dengesi / GSYİH	7,241	7,207	7,249	6,971	6,921	6,934	6,804*
Cari İşlemler Dengesi/GSYİH	4,714	4,767	4,644	4,492	3,882*	3,940	3,923

*Uygun Gecikme Sayısı

Tablo 1'de görüleceği üzere, ADF regresyon eşitliğinde Bütçe Dengesi / GSYİH için uygun gecikme uzunluğu altı iken Cari İşlemler Dengesi / GSYİH için uygun gecikme uzunluğu dört olarak belirlenmiştir. Bu gecikmeler ile gerçekleştirilen ADF birim kök testi sonuçları Tablo 2'de rapor edilmiştir. Bu sonuçlara göre, değişkenlerin tamamı için %1 anlamlılık düzeyinde sıfır hipotezi reddedilememiştir. Bu durum değişkenlerin düzeyde birim köke sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: Değişkenlerin Düzeyde ADF Birim Kök Testi Sonuçları

	ADF Değeri	McKinnon Kritik Değer		
		%1	%5	%10
Bütçe Dengesi / GSYİH	-3,2708	-3,6171	-2,9422	-2,6092
Cari İşlemler Dengesi / GSYİH	-2,8211	-3,6067	-2,9378	-2,6069

Not: %1 anlamlılık düzeyine göre

Araştırma kapsamında yer alan değişkenlerin tamamı düzeyde birim köke sahip olduğundan, bu değişkenlerin birinci sıra farkları alınmış ve birinci sıra farklarla ifade edilen zaman serilerinin durağanlığı ADF birim kök testi ile tekrar incelenmiştir. Bu değişkenlerin ADF regresyon eşitliğindeki gecikme uzunlukları Akaike Bilgi Kriteri çerçevesinde tahmin edilmiştir. Birinci sıra farklarla ifade edilen zaman serileri için ADF regresyon eşitliğindeki uygun gecikme yapıları araştırma kapsamında yer alan değişkenlerin tamamı için altı olarak tahmin edilmiştir. Bu tahminlere ait bilgiler Tablo 3’de özetlenmiştir.

Tablo 3: Değişkenlerin Birinci Dereceden Farklarına Ait Uygun Gecikme Değerlerinin Seçilmesi (AIC Değerleri)

Gecikme	0	1	2	3	4	5	6
ΔBütçe Dengesi / GSYİH	7,281	7,303	7,006	6,974	7,039	7,064	6,861*
Δ Cari İşlemler Dengesi/ GSYİH	4,974	4,768	4,491	4,0475	4,0473	3,967	3,929*

*Uygun Gecikme Sayısı

Birinci sıra fark olarak ifade edilen değişkenler için ADF birim kök testine ait bulgular Tablo 4’de verilmiştir. Sonuçlar, birinci sıra farklarla ifade edilen değişkenlerin tamamının durağan olduğunu göstermiştir.

Tablo 4: Değişkenlere Ait ADF Birim Kök Testi (Birinci Dereceden Farkı)

	ADF Değeri	McKinnon Kritik Değer		
		%1	%5	%10
Δ Bütçe Dengesi/ GSYİH	-3,841	-3,6228	-2,9446	-2,6105
Δ Cari İşlemler Dengesi/ GSYİH	-4,082	-3,6228	-2,9446	-2,6105

Granger nedensellik testine geçmeden önce, otoregresif modele ait gecikmenin belirlenmesi gerekmektedir. Gecikme değerinin tayin edilmesinde kullanılan en önemli yöntem, VAR Analizinde Akaiki Bilgi Kriteri değerlerinin kıyaslanması yöntemidir. Maksimum gecikme uzunluğu 6 olmak üzere VAR modeli için uygun gecikme yapısı Akaikikriterine göre belirlenmiştir. VAR modeli için gecikme yapısının belirlenmesine ait Akaiki Bilgi Kriteri değerleri Tablo 5’de özetlenmiştir.

Tablo 5: VAR Analizine Göre Gecikme Sayısı (Akaiki Bilgi Kriteri)

	1	2	3	4	5	6
Δ Bütçe Dengesi/GSYİH – Δ Cari İşlemler Dengesi/ GSYİH	11,886	11,515	11,387	11,235*	11,291	11,349

*Uygun Gecikme Sayısı

Yukarıdaki gecikme uzunlukları belirlenmiş olan VAR modeli çerçevesinde gerçekleştirilen ikili Granger nedensellik testi sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 6: Değişkenler Arasındaki Granger Nedensellik Testi Sonuçları

	F-değeri	P değeri	Sonuç*
Δ Bütçe Dengesi/GSYİH Δ Cari İşlemler Dengesi/GSYİH'nın nedeni değildir	0,44489	0,77519	KABUL
Δ Cari İşlemler Dengesi/GSYİH Δ Bütçe Dengesi /GSYİH'nın nedeni değildir	1,06737	0,38985	KABUL

*Sonuçlar (H₀): Esas Hipoteze göre yapılmıştır

Dönem itibari ile yapılmış olan nedensellik analizinde, 2003-2013 yılları arasında bütçe dengesi ile cari işlemler dengesi arasında hem bütçe dengesinden cari işlemler dengesine hem de cari işlemler

dengesinden bütçe dengesine doğru nedensellik ilişkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ

İkiz açıklar hipotezi, bütçe dengesi ile cari işlemler dengesi arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu ifade etmekte ve bütçe açıklarında meydana gelen bir artışın cari işlemler açıklarına sebep olduğunu ileri sürmektedir. İlk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde 1980 yılında bütçe açıklarındaki hızlı artışlarla cari işlemler açıklarının birlikte ortaya çıkması ile ileri sürülmüştür.

İkiz açıklar hipotezine göre bütçe açıkları reel faiz oranlarını artırmaktadır. Reel faiz oranlarının artmasıyla da sermaye girişlerinde bir artış meydana gelmektedir. Böylelikle ulusal para değer kazanmaktadır. Ulusal paranın değer kazanması da yabancı mallara olan talebi artırmaktadır ve ithalat artmaktadır. İthalatın artmasıyla dış ticaret dengesi bozulmakta ve dış ticaret açıkları oluşmaktadır. Böylece bütçe açıkları cari işlemler açıklarına sebep olmaktadır.

İkiz açıklar hipotezine ilişkin iktisadi yaklaşımlar; Geleneksel Keynesyen Yaklaşım, Ricardocu Eşdeğerlik Hipotezi ve Parasalcı Yaklaşım olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Geleneksel Keynesyen Yaklaşım ve Parasalcı Yaklaşım'a göre bütçe açıkları ile cari işlemler açıkları arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur ve ilişkinin yönü bütçe açıklarından cari işlemler açıklarına doğrudur. Parasalcı Yaklaşımında farklı olarak ödemeler bilançosundaki dengesizliğin para piyasasındaki bir dengesizlikten kaynaklandığı ileri sürülür. Ricardocu Eşdeğerlik Hipotezi ise Keynesyen Yaklaşımın aksine bütçe açıkları ile cari işlemler açıkları arasında herhangi bir ilişki olmadığını ileri sürmektedir.

Literatürde ikiz açıklar hipotezi ile ilgili yapılan çalışmalarda bir görüş birliği söz konusu değildir. Geleneksel Keynesyen Yaklaşımı destekleyen çalışmaların yanı sıra Ricardocu Eşdeğerlik Hipotezini destekleyen çalışmalar da mevcuttur. Araştırmalarda, çalışma yapılan ülkelere, incelenen dönemin farklılığına, kullanılan modele ve modelde kullanılan değişkenlere bağlı olarak sonuçlar farklılık göstermektedir.

Türkiye için yapılan analizde ele alınan dönem itibariyle bütçe dengesinin cari işlemler dengesi üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür. Bu sonuç Geleneksel Keynesyen yaklaşımı reddederken, Ricardocu Eşdeğerlik Hipotezini desteklemektedir. Sonuç

olarak Türkiye ekonomisinde incelenen dönem itibariyle bütçe açıklarının giderek azalması buna rağmen cari işlemler açıklarının ise giderek artması sebebiyle bütçe açıkları ile cari işlemler açıkları arasında bir nedensellik ilişkisi olmadığı yani ikiz açıklar hipotezinin geçerli olmadığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

ABELL, John D. (1990).“Twin Deficits During The1980: An Emprical Investigation”, **Journal of Macroeconomics**, Vol.12, ss. 81-96

AKBOSTANCI, Elif ve Gül İpek Tunç (2002). Turkish Twin Deficits: An Error Correction Model Of Trade Balance, Middle East Technical University Economic Research Center <http://www.econ.metu.edu.tr/erc/2001series/0106.pdf> (21.11.2013)

ALKSWANI, A.M. (2000). The Twin Deficits Phenomenon in Petroleum Economy: Evidence from Saudi Arabia, Economic Research Forum http://www.erf.org.er/CMS/uploads/pdf/1185358196_finance1.pdf (22.11.2013)

ATA, Ahmet Yılmaz ve Fatih Yücel(2003), “Eş-bütünleşme ve Nedensellik Testleri Altında İkiz Açıklar Hipotezi: Türkiye Uygulaması”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:12, Sayı:12, ss. 1-13

AY, Ahmet, Zeynep Karaçor, Mehmet Mucuk ve Savaş Erdoğan (2004). “Bütçe Açığı Cari İşlemler Açığı Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (1992-2003)”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 12, ss. 75-82

BACHMAN Daniel David (1992). “Why Is The US Current Account Deficit So Large? Evidence From Vector Autoregressions”, **Southern Economic Journal**, Vol:59, ss. 232-240

BAHMANI-OSKOOEE, Mohsen (1989).“Effects of the US Government Budget on Its Current Account: An Emprical Inquiry”, **Quarterly Review of Economics and Business**, Vol:29, No:4, ss. 76-91

BERNHEIM, B. Douglas (1988). “Budget Deficit and The Balance of Trade” , **Tax Policy and The Economy**, Vol:2, ss. 1-32

BİLGİLİ, Emine ve Faik Bilgili (1998).“Bütçe Açıklarının Cari İşlem Dengesi Üzerindeki Etkileri: Teori ve Uygulama”, **İşletme Finans Dergisi**, sayı: 146

DARRAT, Ali F. (1988).“Have Large Budget Deficit Caused Rising Trade Deficits?”, **Southern Economic Journal**, Vol: 54, ss. 879-887

DEWALD, William G. ve Michael Ulan (1990).“The Twin Deficits Illusion”, **Cato Journal**, Vol:9, No:3, ss. 689-707

ENDERS, Walter ve Bong-SooLee (1990).“Current Account and Budget Deficit: Twin or Distant Cousins?”, **The Review of Economics and Statistics**, Vol:72, No:3, ss. 373-381

EVANS, Paul (1988).“Are Consumers Ricardian?, Evidence For The United States”, **The Journal of Political Economy**, Vol:96, No:5

FELDSTEIN, Martin (1992).“The Budget and Trade Deficits Aren't Really Twins”, **NBER Working Papers Series**, No: 3966

HAUG, A. Alfred (1990). “Ricardian Equivalence, Rational Expectations and The Permanent Income Hypothesis”, **Journal of Money, Credit and Banking**, Vol:22, No:3, ss. 305-326

ISLAM, M.Faizul (1998).“Brazil's Twin Deficits: An Empirical Examination”, **Atlantik Economic Journal**, Vol:26, No:2, ss. 121-128

KAUFMAN, Sylvia, Johann Scharler ve Georg Winkler (2002).“The Austrian Current Account Deficit: Driven By Twin Deficits or By Intertemporal Expenditure Allocation?”, **Empirical Economics**, Vol:27, ss. 529-542

KULKARNI, G. Kishore ve Erick Lee Erickson (2001).“Twin Deficit Revisited: Evidence from India, Pakistan and Mexico”, **Journal of Applied Business Research**, Vol:17, No:2, ss. 87-100

KUŞTEPELİ, Yeşim (2001).“An Empirical Investigation of The Feldstein Chain for Turkey”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt:2, No:1

KUTLAR, Aziz ve Muammer Şimşek (2001). “Türkiye’de Bütçe Açıklarının Dış Ticaret Açıklarına Etkileri, Ekonometrik Bir Yaklaşım:1984(4)-2000(2)”, **D.E.Ü. İİBF Dergisi**, Cilt:16, Sayı:1, ss. 1-13

MUCUK, Mehmet ve Zeynep Karaçor (2010). İkiz Açıklar Hipotezinin Türkiye Ekonomisi Açısından Değerlendirilmesi, **Küresel Kriz Çerçevesinde Türkiye'nin Cari Açık Sorunları**, Editörler: Turan Subaşat ve Hakan Yetkiner, Efil Yayınevi, Ankara

PAPADOGONAS, Theodore ve Yannis Stournaras(2006).“Twin Deficit and Financial Integration in EU Member- States”, **Journal of Policy Modelling**, 28,ss. 595-602

ROSENWEIG, A. Jeffrey ve W. Ellis Tallman(1991).“Fiscal Policy and Trade Adjustment: Are The Deficits Really Twins?”, **Economic Inquiry**, Vol:31, ss. 580-594

TİMUR, Yasemin (2005).**Cari İşlemler ve Bütçe Açığı Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Teori ve Uygulama**, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri

UTKULU, Utku (2003).“Türkiye’de Bütçe Açıkları ve Dış Ticaret Açıkları Gerçekten İkiz Mi? Koentegrasyon ve Nedensellik Bulguları”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 18 (1)

VYSHNYAK, Olga (2000).“Twin Deficit Hypothesis: The Case of Ukraine”, <http://www.kse.org.ua/uploads/file/library/2000/Vyshnyak.pdf> (24.03.2014)

ZENGİN, Ahmet (2000).“The Twin Deficits Hypothesis (The Turkish Case)”, <http://www.opf.slu.cz/vvr/akce/turecko/pdf/zengin.pdf> (20.10.2013)

ZIETZ, Joachim ve K.Donald Pemberton (1989).“The US Budget and Trade Deficits: A Simultaneous Equation Model”, **Southern Economic Journal**, Vol:57, ss.23-34